

К. филол. наук Книшенко Н.П.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Харків

Суфіксальна деривація як системоутворювальний чинник дорожньо-будівельної термінології

Загальновідомим фактом є те, що переважна більшість українських термінів утворюється за допомогою морфологічного способу [Ковалик 1961, с. 19]. Як уважає Т. Панько, «одна з основних причин його продуктивності полягає в тому, що у морфологічній структурі термінів, утворених шляхом афіксації, закладені основи структурної систематизації, а це має надзвичайно важливе значення для термінології» [Панько 1979, с. 146].

Одним із різновидів морфологічного способу творення є афіксальний, тому більшість ТС досліджується в цьому аспекті, адже словотвірні правила й норми розповсюджуються однаково як на лексику загальнолітературну, так і на термінологічну.

Афіксами називають морфеми, що прикріплюються до кореня або вставляються в нього і видозмінюють його. За цією властивістю їх називають формантами (від лат. *formantis* – той, що утворює). Не будучи самостійними одиницями, вони завжди пов'язані з коренем і виконують словотворчу або словозмінну роль [Дорошенко 1974, с. 187]. Щоправда, у термінології не всі дериваційні утворення активно функціонують. Тут виробилися власні словотвірні критерії. Афікси, наділяючи терміни, до складу яких вони входять, єдиним значенням або відтінком значень, виконують семантичну функцію. Змістове навантаження в термінах, утворених афіксальним способом словотвору, містить мотиваційна основа, афікси ж, переважно, конкретизують і систематизують термінологічні одиниці [Коцюба 2004, с. 140]. При цьому, за спостереженнями термінологів, у творенні термінів беруть участь не всі афікси,

а лише окремі, серед яких поширеними є, напр., такі суфікси, як **-нн(я)**, **-к(а)**, **-ці(я)**, **-ість**, **-ач**, **-о** (нульовий суфікс) тощо [Панько 1994, с. 168].

Найбільш продуктивними афіксальними дериваційними способами (що впливає з аналізу термінологічних праць) у термінотворенні є суфіксація, префіксація, конфіксний (суфіксально-префіксальний словотвір) і безафіксний (усічення).

Метою репрезентованого дослідження є характеристика термінів УДБТс (української дорожньо-будівельної термінологічної системи), утворених за допомогою суфіксального способу (суфіксальне словотворення, суфіксальна деривація), із виокремленням (для зручності опису) продуктивних словотвірних моделей.

Так, щодо суфіксів **-нн(я)**, **-інн(я)**, то в досліджуваній лексиці вони дійсно активно функціонують. Такі словотвірні типи творяться від дієслів і позначають процес, дію, різні операції. Мають ось таку дериваційну модель: «основа дієслова + **-н'н'(а)**» (*V* + **-н'н'(а)**). Активним словотвірним типом є віддієслівні іменники із суфіксом **-к(а)**. Сьогодні в українській технічній термінології спостерігається зменшення продуктивності словотвірного форманта **-к(а)**. Його радять використовувати лише в словах на позначення результату дії, а в значенні предметного процесу дії рекомендується вживати терміни із суфіксом **-анн(я)** [Пілецький 2005, с. 26]. Подібна тенденція, як свідчить аналіз, характерна й для УДБТс.

Серед досліджуваних термінів розповсюдженими суфіксальними дериватами вважаються іншомовні суфікси – **-ція**, **-аці(я)**, **-изаці(я)**, **-ізаці(я)**. Як стверджує О. Литвин, при порівнянні функціональних характеристик українського суфікса **-нн(я)** та іншомовного **-аці(я)** в поєднанні зі спільнокореновими чужомовними основами, простежують семантичну наближеність значень термінів, що є однією з причин словотвірної варіантності: *герметизація* – *герметизування*, *вібрація* – *вібрування*. Це зумовлено схильністю іншомовних назв до полісемії – позначати і тривалий

процес, і завершену дію. Щоб уникнути цього явища, на думку науковця, слід уживати суфікс **-нн(я)** для означення назв дії, процесів [Литвин 2008, с. 51].

За допомогою додавання суфікса **-ість** до прикметникових твірних основ утворено низку ДБТ на позначення процесів, станів, предметів, властивостей, величин. Такі деад'єктиви часто виступають конститuentами складених термінів. Словотвірні моделі віддієслівних іменників, побудованих за моделлю «основа дієслова (*V*) + **-ник, -щик, -льник, -ач, -ар, -ець**) у ДБТс передають словотвірне значення виконавця дії або знаряддя діяльності.

При цьому можна зазначити, що структури найменувань осіб за родом занять із суфіксами **-ник, -щик** перебувають у відношеннях взаємозаміщення, проте перша форма більш притаманна українській мові. Друга є характерною ознакою творення імен – назв осіб за родом занять у російській мові [Коць 2001, с. 65]. Надзвичайно продуктивною моделлю при творенні прикметників досліджуваної галузі є «основа дієслова + **-льн(ий)**» (*V* + **-льн(ий)**).

Проведений аналіз УДБТ з погляду її словотвірної специфіки дає ґрунт для низки висновків. Суфіксальний спосіб словотворення термінів УДБТ відзначається значною продуктивністю, що зумовлено спеціалізацією суфіксів на вираження значень, актуальних для галузі ДБ.

ЛІТЕРАТУРА

- Дорошенко С. І., Дудик П.С. (1974). Вступ до мовознавства. Київ, 290 с.
- Ковалик І.І. (1961). Вчення про словотвір. Львів. 83 с.
- Коцюба Н. Й. (2004). Українська термінологія державного управління : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Львів. 276 с.
- Коць Т. (2001). Суфіксальні деривати назв суб'єкта дії (на матеріалі газет 90-х років ХХ століття). [К:] Українська термінологія і сучасність: збірник наук. праць. Київ. С. 64–67.
- Литвин О. Г. (2008). Словотвірні норми сучасної української технічної термінології. [Л:] Проблеми української термінології : зб. наук. праць. Львів. С. 49–51.
- Панько Т. І. (1979). Від терміна до системи. Львів. 148 с.
- Панько Т. І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. (1994). Українське термінознавство. Львів. 216 с.
- Пілецький В. І. (2005). Мовна специфіка українського терміна. [Л:] Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». Львів. № 538. С. 25–32.